

Identita v sociální psychologii

Jan Šerek

Sociální psychologie I

19. 11. 2024

Identita

Odpověď na otázku „Kdo jsi?“ „Kdo jsem?“

Identita

Odpověď na otázku „Kdo jsi?“ „Kdo jsem?“

Přístupy k identitě

- 1) Individuální – vztahová – kolektivní
- 2) Relativně stabilní – fluidní
- 3) Objevená – konstruovaná – sociálně konstruovaná

Perspektivy

- Kulturní
- Diskurzivní
- Vývojová
  - epigenetický model psychosociálního vývoje (Erikson)
  - narativní (McAdams)
- Sociálně identitní přístup (Tajfel, Turner)

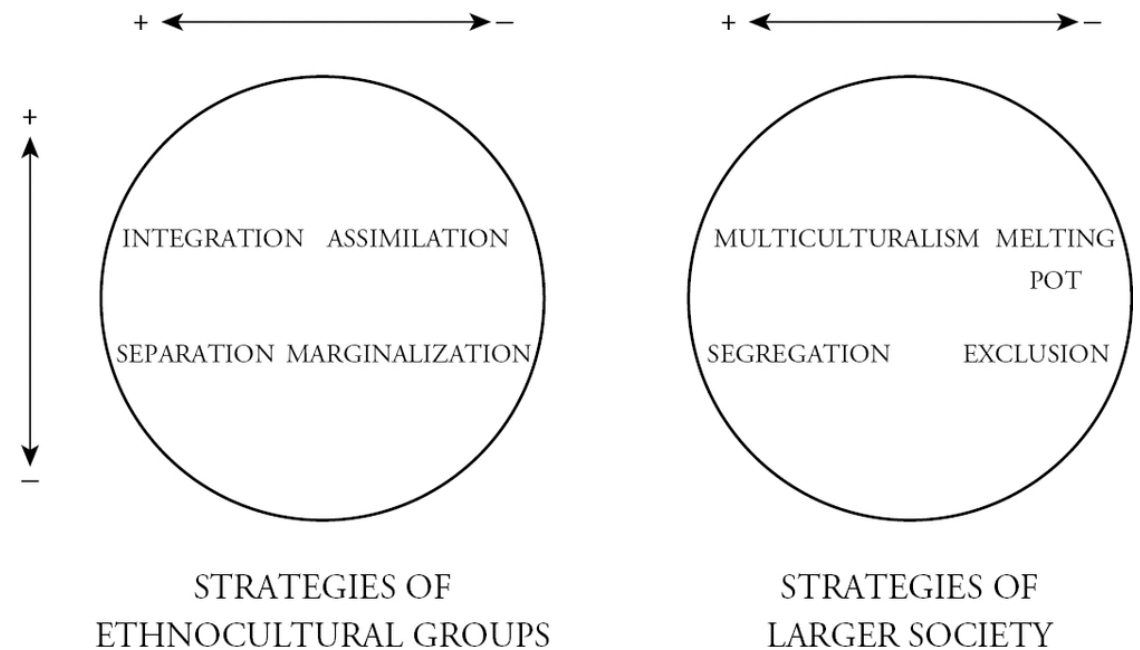
Kulturní perspektiva

- Identita chápána ve spojitosti s kulturním dědictvím určité skupiny – jejími hodnotami, jazykem či zvyky
- Uplatňuje se například v modelu akulturačních strategií (J. Berry), tedy modelu kulturních a psychologických změn plynoucích z kontaktu dvou a více kultur

ISSUE 2:
RELATIONSHIPS
SOUGHT
AMONG
GROUPS

ISSUE 1:

MAINTENANCE OF HERITAGE CULTURE AND IDENTITY

Diskurzivní perspektiva

- Důraz na fluidní a sociálně konstruovanou povahu identity
- Otočení běžné perspektivy:
  - identita → jak mluvíme, jak se chováme
  - jazyk, rétorika, pravidla, praktiky → identita
- Zájem o mocenské aspekty identity (každá identita je součástí sítě mocenských vztahů mezi lidmi či mezi lidmi a institucemi)
- Spojena se jmény jako M. Billig, K. Gergen, J. Potter

Vývojová perspektiva

- Epigenetický model psychosociálního vývoje (E. Erikson)
  - důraz na osobní složku identity (kdo jsem?)
  - utváření a stabilizace identity v průběhu dospívání
  - proces utváření identity má své vnitřní i vnější (sociální) determinanty
- Narativní vývojové pojetí identity (D. McAdams)
  - dispoziční složka osobnosti (obecné rysy)
  - charakteristické adaptace (motivy, cíle, plány, hodnoty, sebeobrazy atd.)
  - narativní identita (integrující příběhy, které dodávají našim zkušenostem s vlastním životem smysl)

Perspektivy

- Kulturní
- Diskurzivní
- Vývojová
  - epigenetický model psychosociálního vývoje (Erikson)
  - narativní (McAdams)
- Sociálně identitní přístup (Tajfel, Turner)

Perspektivy

- Kulturní
- Diskurzivní
- Vývojová
  - epigenetický model psychosociálního vývoje (Erikson)
  - narativní (McAdams)
- Sociálně identitní přístup (Tajfel, Turner)

Oblast/téma sociální psychologie

Metateorie

Sociální identita jako metateorie

- Sociálně identitní přístup u řady témat v sociální psychologii představuje nejvýznamnější alternativu k přístupu sociálně kognitivnímu

Sociální identita jako metateorie

- Sociálně identitní přístup u řady témat v sociální psychologii představuje nejvýznamnější alternativu k přístupu sociálně kognitivnímu
- Obě metateorie jsou někdy rámovány geograficky
  - sociální kognice – USA
  - sociální identita – Evropa

Sociální identita jako metateorie

Co jí vadí na sociálně kognitivním přístupu:

- individualistická redukce (předpoklad, že sociálně psychologické jevy můžeme redukovat na kognici jednotlivců)
- nedostatečné zohlednění „skupinové“ povahy člověka (redukce významu sociálních skupin na percepční chyby)
- nedostatečné zohlednění toho, jak člověka ovlivňují reálné vztahy mezi skupinami ve společnosti
- nedostatečný důraz na nevyhnutelnost, ale zároveň situační/kontextuální podmíněnost kategorického uvažování

Sociálně identitní přístup

- Teorie sociální identity (SIT)
  - Henri Tajfel
- Teorie sebekategorizace (SCT)
  - John Turner
- Optimal distinctiveness theory (ODT)
  - Marilyn Brewer

„Kdo jsem?“ může znamenat...

... čím jsem jedinečný?

... do jakých sociálních skupin patřím?

„Kdo jsem?“ může znamenat...

... čím jsem jedinečný?

... do jakých sociálních skupin patřím?

V běžném životě si odpovídáme oběma způsoby, z čehož plyne

- individuální jednání
  - na základě individuálních charakteristik
- skupinové jednání
  - na základě skupinového členství

Základní principy

- skupinové jednání není ničím deficitní a není méně hodnotné než individuální jednání
- představuje přirozený doplněk individuálního jednání – „dělá z nás lidské bytosti“
- může být sice zdrojem řady negativních jevů, ale zároveň představuje nástroj, bez kterého se s nimi nemůžeme vypořádat

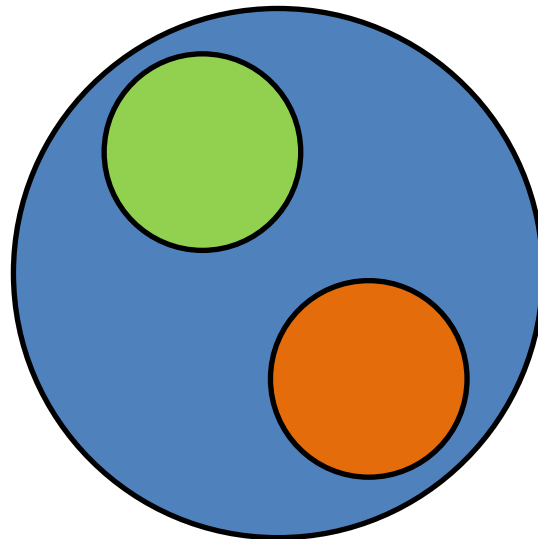

Cíle teorie sociální identity

- ukázat, že člověk není redukovatelný na osobní identitu a osobní charakteristiky
- ukázat, že skupinová příslušnost, vztahy mezi skupinami a související sociální struktury a názorové systémy přímo ovlivňují, jak lidé přemýšlejí a jednají

Sociální identita

složka našeho sebepojetí, kterou odvozujeme z toho, jakých sociálních skupin jsme členy a jaký emoční význam svému členství přiřadíme (Tajfel, 1974)

Sociální identita

- je funkcí vnímaných podobností a rozdílů mezi lidmi

Sociální identita

- je funkcí vnímaných podobností a rozdílů mezi lidmi
- je sdílená s druhými – poskytuje základ pro sociální (kolektivní) jednání

Sociální identita

- je funkcí vnímaných podobností a rozdílů mezi lidmi
  - je sdílená s druhými – poskytuje základ pro sociální (kolektivní) jednání
- proč a jak velké množství lidí jedná koherentním a smysluplným způsobem na základě sdílených norem, hodnot a interpretací světa

Sociální identita

- je funkcí vnímaných podobností a rozdílů mezi lidmi
- je sdílená s druhými – poskytuje základ pro sociální (kolektivní) jednání
proč a jak velké množství lidí jedná koherentním a smysluplným způsobem na základě sdílených norem, hodnot a interpretací světa
- utváří se prostřednictvím sdílené historie a aktuálního dění

Jak si sociální identitu utváříme

Psychologické procesy

- sociální kategorizace
- sociální srovnávání
- sociální identifikace

Sociální kategorizace

- lidé jsou vnímání jako členové omezeného počtu sociálních kategorií

Sociální kategorizace

- lidé jsou vnímání jako členové omezeného počtu sociálních kategorií
- kategorie jsou organizovány okolo nějakého centrálního rysu, který je odlišuje od jiných kategorií

Sociální kategorizace

- lidé jsou vnímání jako členové omezeného počtu sociálních kategorií
- kategorie jsou organizovány okolo nějakého centrálního rysu, který je odlišuje od jiných kategorií
- zaměřujeme se na
  - podobnosti v rámci kategorií (vnímáme členy jako vzájemně zaměnitelné)

Sociální kategorizace

- lidé jsou vnímání jako členové omezeného počtu sociálních kategorií
- kategorie jsou organizovány okolo nějakého centrálního rysu, který je odlišuje od jiných kategorií
- zaměřujeme se na
  - podobnosti v rámci kategorií (vnímáme členy jako vzájemně zaměnitelné)
  - zdůrazňujeme rozdíly mezi kategoriemi

Sociální kategorizace

- lidé jsou vnímání jako členové omezeného počtu sociálních kategorií
- kategorie jsou organizovány okolo nějakého centrálního rysu, který je odlišuje od jiných kategorií
- zaměřujeme se na
  - podobnosti v rámci kategorií (vnímáme členy jako vzájemně zaměnitelné)
  - zdůrazňujeme rozdíly mezi kategoriemi
- zanedbáváme individuální rysy

Sociální kategorizace

sociálně kognitivní přístup (podle teorie sociální identity)

nežádoucí, ale do velké míry neodstranitelný deficit

Sociální kategorizace

sociálně kognitivní přístup (podle teorie sociální identity)

nežádoucí, ale do velké míry neodstranitelný deficit

pohled teorie sociální identity

adaptivní strategie, která lidem umožňuje dát nějaký význam okolnímu světu a fungovat spolu s ostatními lidmi na skupinové a meziskupinové úrovni

Sociální srovnávání

- interpretace a hodnocení skupinových rysů

Sociální srovnávání

- interpretace a hodnocení skupinových rysů
- neexistuje žádný objektivní standard

Sociální srovnávání

- interpretace a hodnocení skupinových rysů
- neexistuje žádný objektivní standard
- skupiny posuzujeme na základě odlišování od jiných relevantních skupin

Sociální identifikace

- do některých skupin přísluším rovněž já (mé self)

Sociální identifikace

- do některých skupin přísluším rovněž já (mé self)
- nejedná se pouze o „chladnou“ sebe-percepci, ale má to pro mě rovněž emoční důležitost

Důsledky

- čím více si člověk internalizuje skupinové členství jako smysluplný aspekt svého sebepojetí, tím více chce dosáhnout **příznivého srovnání** mezi vlastními a relevantními cizími skupinami, aby dosáhl či si udržel pozitivní sociální identitu

Důsledky

- čím více si člověk internalizuje skupinové členství jako smysluplný aspekt svého sebepojetí, tím více chce dosáhnout **příznivého srovnání** mezi vlastními a relevantními cizími skupinami, aby dosáhl či si udržel pozitivní sociální identitu
- sociální kategorizace sama o sobě může vyvolat favorizaci vlastních skupin před ostatními (in-group favoritism, in-group bias)

Paradigma minimálních skupin

tzv. paradigma minimálních skupin:

- nahodilost kategorizace
- anonymita
- žádná společná historie, interakce ani budoucnost
- žádné potenciální přínosy pro vlastní osobu

Tajfel, H. (1970). Experiments in intergroup discrimination. *Scientific American*, 223, 96-102.

Paradigma minimálních skupin

objevuje se tendence odměňovat jinak členy vlastní a cizí skupiny
– favorizovat vlastní skupinu

Paradigma minimálních skupin

objevuje se tendence odměňovat jinak členy vlastní a cizí skupiny
– favorizovat vlastní skupinu

proč?

- sociální norma
- snaha o pozitivní odlišení od druhé skupiny
- snaha dát situaci nějaký význam, zorientovat se v ní

Paradigma minimálních skupin

objevuje se tendence odměňovat jinak členy vlastní a cizí skupiny
– favorizovat vlastní skupinu

proč?

- sociální norma
- snaha o pozitivní odlišení od druhé skupiny
- snaha dát situaci nějaký význam, zorientovat se v ní

v rámci možností, které nám poskytuje kontext

Ponaučení z minimálních skupin

- možných kategorizačních systémů je celá řada a záleží na tom, který z nich je momentálně **výrazný** v daném sociálním kontextu

Ponaučení z minimálních skupin

- možných kategorizačních systémů je celá řada a záleží na tom, který z nich je momentálně **výrazný** v daném sociálním kontextu
- se druhými skupinami se srovnáváme na **různých** dimenzích (nejen „dobrý“ – „špatný“), jejichž aktuální důležitost je spoluurčena obsahem naší skupinové identity a kontextem

Ponaučení z minimálních skupin

- možných kategorizačních systémů je celá řada a záleží na tom, který z nich je momentálně **výrazný** v daném sociálním kontextu
- se druhými skupinami se srovnáváme na **různých** dimenzích (nejen „dobrý“ – „špatný“), jejichž aktuální důležitost je spoluurčena obsahem naší skupinové identity a kontextem
- nejde tedy o obecnou tendenci „diskriminovat“ jiné skupiny – konkrétní důsledky kategorizace lze předvídat, pouze když známe kontext

Teorie sociální identity a nerovnosti

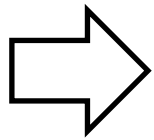
skupiny se mnohdy nacházejí v nerovném postavení

projevuje se odlišným **sociálním statusem**

(horší relativní pozice skupiny na nějaké důležité hodnotící dimenzi)

Teorie sociální identity a nerovnosti

být členem skupiny s nižším statusem pro nás představuje problém ...

usilujeme proto o **pozitivní odlišnost** naší skupiny od jiných skupin

Teorie sociální identity

co tedy uděláme, jsme-li členy skupiny s nižším statusem?

záleží na tom, jak vnímáme určité prvky sociální struktury:

propustnost skupinových hranic

stabilita nerovnosti

legitimita nerovnosti

Teorie sociální identity

1) individuální mobilita

usilujeme opustit svou sociální skupinu

pokud vnímáme hranice mezi skupinami jako **vysoce propustné**

Teorie sociální identity

2) sociální kreativita

pokoušíme se redefinovat meziskupinovou situaci způsobem, který je pro nás přijatelnější

pokud vnímáme hranice mezi skupinami jako **nepropustné** a nerovnost jako **vysoce stabilní**

Teorie sociální identity

2) sociální kreativita

- a) najdeme si jinou srovnávací skupinu, která je na tom hůř než naše
- b) zdůrazníme jinou srovnávací dimenzi, která je pro nás příznivější
- c) jinak hodnotově zarámujeme atributy naší skupiny, které jsme původně vnímali negativně

Teorie sociální identity

3) sociální soutěžení

snažíme se změnit objektivní postavení naší skupiny

zdroj meziskupinového antagonismu a konfliktu

pokud vnímáme hranice mezi skupinami jako **nepropustné** a nerovnost jako **nestabilní** a **nelegitimní**

Teorie sebekategorizace

- důraz na kognitivní aspekty sociální identity

Teorie sebekategorizace

- důraz na kognitivní aspekty sociální identity
- zatímco některé přístupy definují sociální skupinu prostřednictvím interpersonálních vztahů mezi členy, SCT ji chápe čistě kognitivně

Teorie sebekategorizace

- důraz na kognitivní aspekty sociální identity
- zatímco některé přístupy definují sociální skupinu prostřednictvím interpersonálních vztahů mezi členy, SCT ji chápe čistě kognitivně
- definujeme se na různých úrovních abstrakce

Identita

osobní

sociální

---

já, jednotlivec

obyvatel
konkrétního
domu

Brňan

Čech

Evropan

člověk

živá bytost ...

Identita

osobní

sociální

---

já, jednatel

obyvatel
konkrétního
domu

Brňan

Čech

Evropan

člověk

živá bytost ...

napříč situacemi se mění výraznost jednotlivých složek naší identity, a tedy i naše sebe-definice (jak chápeme sebe sama)

- depersonalizace: posun sebedefinování z osobní na sociální úroveň
- sebestereotypizace: sebedefinování na základě skupinového stereotypu

Skupinové jednání

- definujeme-li se na vyšší úrovni abstrakce (depersonalizace), vnímáme osoby (včetně sebe) skrze jejich příslušnost ke skupině

Skupinové jednání

- definujeme-li se na vyšší úrovni abstrakce (depersonalizace), vnímáme osoby (včetně sebe) skrze jejich příslušnost ke skupině
- depersonalizace zvyšuje vnímanou homogenitu skupin

Skupinové jednání

- definujeme-li se na vyšší úrovni abstrakce (depersonalizace), vnímáme osoby (včetně sebe) skrze jejich příslušnost ke skupině
- depersonalizace zvyšuje vnímanou homogenitu skupin
- depersonalizace vede ke vnímání osob na základě skupinových stereotypů a prototypů

Skupinové jednání

- definujeme-li se na vyšší úrovni abstrakce (depersonalizace), vnímáme osoby (včetně sebe) skrze jejich příslušnost ke skupině
- depersonalizace zvyšuje vnímanou homogenitu skupin
- depersonalizace vede ke vnímání osob na základě skupinových stereotypů a prototypů
- v jádru sociální identity stojí prototyp – představa ztělesňující hodnoty a normy skupiny

Skupinové jednání

- depersonalizace mění naše vnímání okolního světa, naše emoční prožitky i jednání
  - posun z interpersonální na meziskupinovou úroveň (vidíme svět, cítíme a jednáme jako členové skupin)

Skupinové jednání

- depersonalizace mění naše vnímání okolního světa, naše emoční prožitky i jednání
  - posun z interpersonální na meziskupinovou úroveň (vidíme svět, cítíme a jednáme jako členové skupin)
  - tím, že se vidíme jako homogenní a vztahujeme se ke sdílenému stereotypu/prototypu, umožňuje depersonalizace vnitroskupinovou solidaritu, vzájemné pozitivní vztahy, koordinaci a spolupráci

Skupinové jednání

- depersonalizace mění naše vnímání okolního světa, naše emoční prožitky i jednání
  - posun z interpersonální na meziskupinovou úroveň (vidíme svět, cítíme a jednáme jako členové skupin)
  - tím, že se vidíme jako homogenní a vztahujeme se ke sdílenému stereotypu/prototypu, umožňuje depersonalizace vnitroskupinovou solidaritu, vzájemné pozitivní vztahy, koordinaci a spolupráci
  - jedná se o zcela běžnou věc

Skupinové jednání

- depersonalizace mění naše vnímání okolního světa, naše emoční prožitky i jednání
  - posun z interpersonální na meziskupinovou úroveň (vidíme svět, cítíme a jednáme jako členové skupin)
  - tím, že se vidíme jako homogenní a vztahujeme se ke sdílenému stereotypu/prototypu, umožňuje depersonalizace vnitroskupinovou solidaritu, vzájemné pozitivní vztahy, koordinaci a spolupráci
  - jedná se o zcela běžnou věc
- konkrétní podoba skupinového jednání záleží na tom, jaká kategorizace je pro nás momentálně **výrazná (salient)**

Proč jsou některé kategorie výraznější?

Proč jsou některé kategorie výraznější?

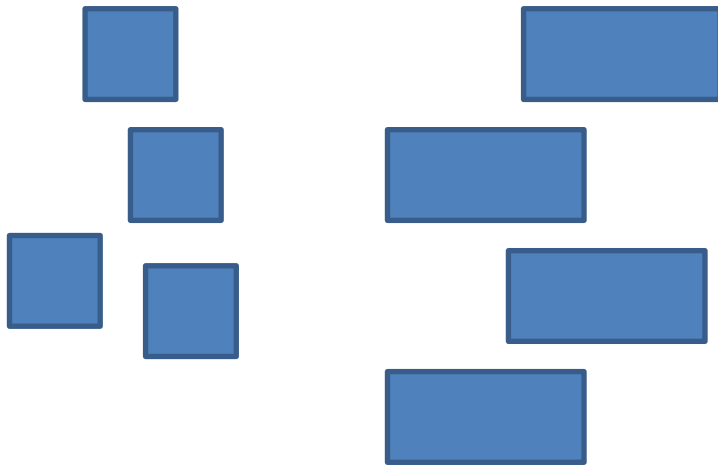
- shoda („fit“) mezi kategorií a vnímanou realitou
  - komparativní
  - normativní
- připravenost člověka použít určitou kategorii (resp. dostupnost dané kategorie)

Komparativní shoda

používáme kategorie, které minimalizují vnitroskupinové rozdíly a maximalizují meziskupinové rozdíly (metakontrast)

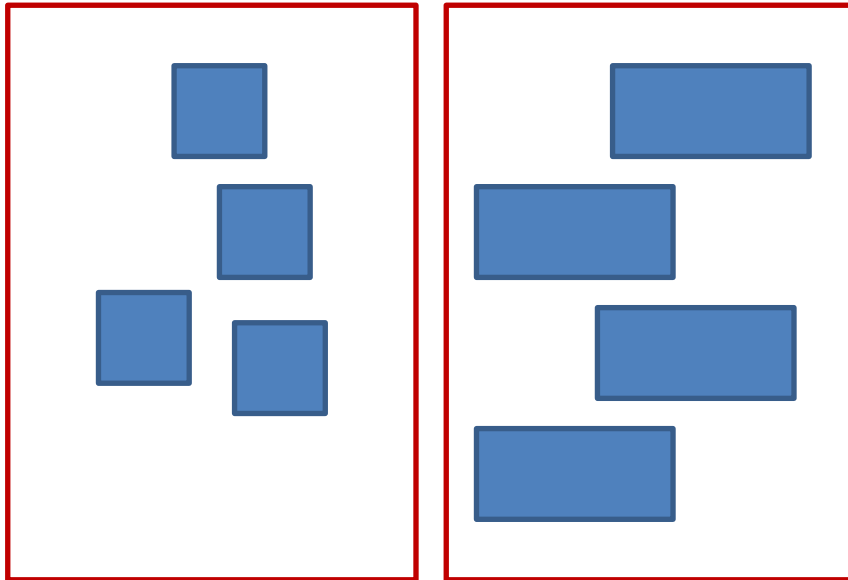
Komparativní shoda

používáme kategorie, které minimalizují vnitroskupinové rozdíly a maximalizují meziskupinové rozdíly (metakontrast)

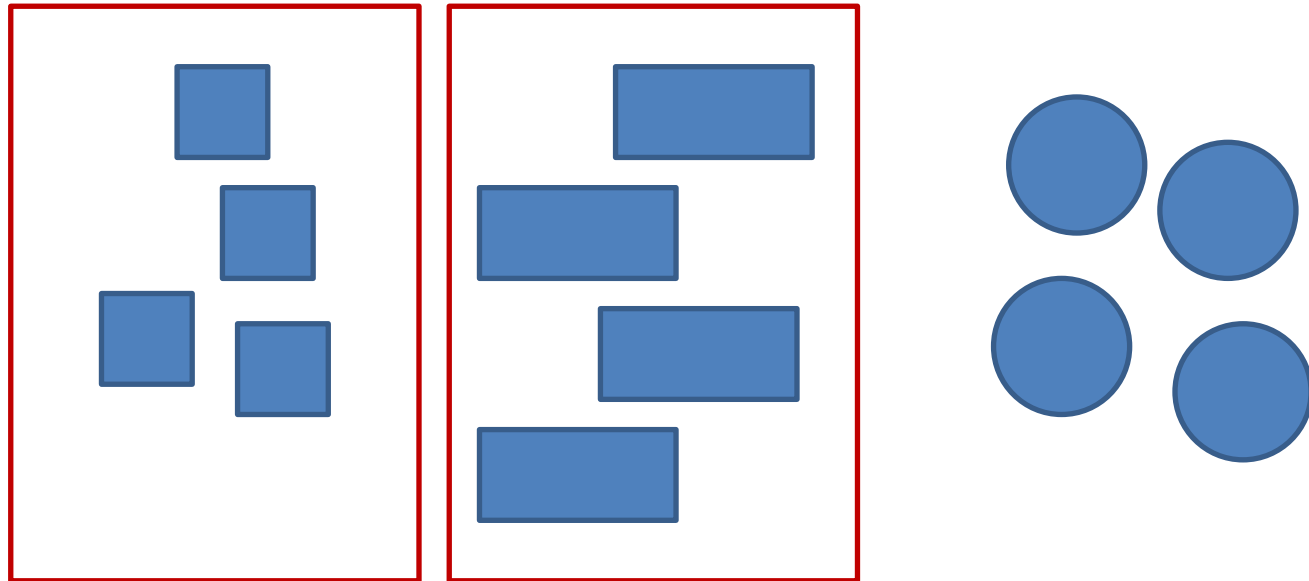
Komparativní shoda

používáme kategorie, které minimalizují vnitroskupinové rozdíly a maximalizují meziskupinové rozdíly (metakontrast)

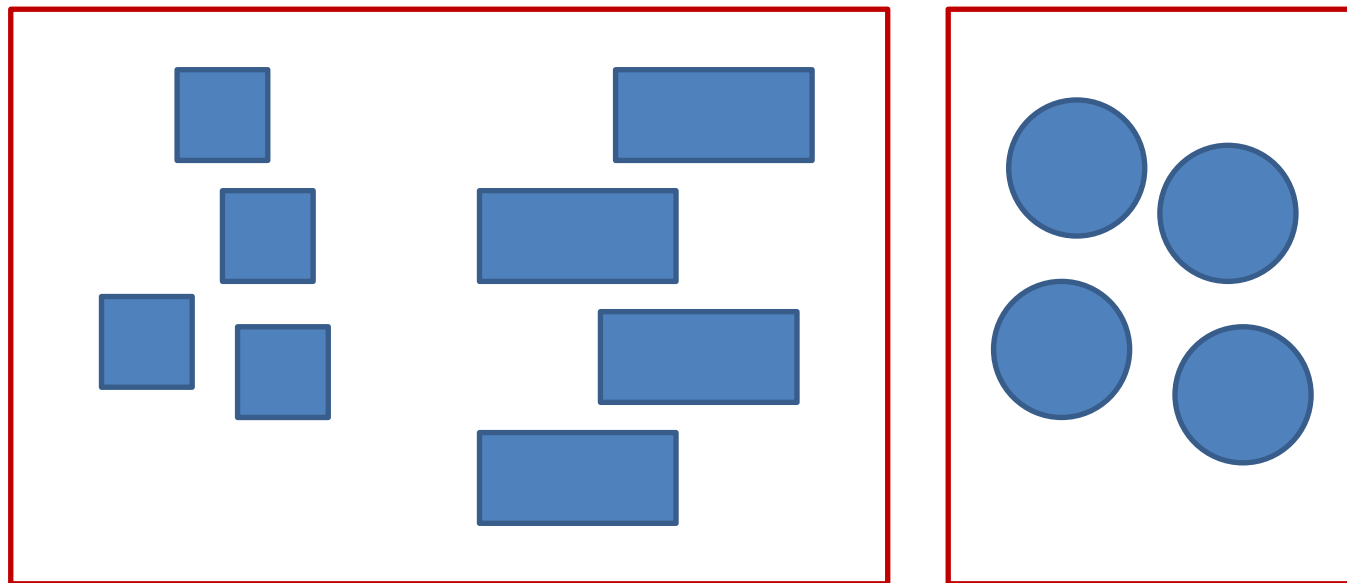
Komparativní shoda

používáme kategorie, které minimalizují vnitroskupinové rozdíly a maximalizují meziskupinové rozdíly (metakontrast)

Komparativní shoda

používáme kategorie, které minimalizují vnitroskupinové rozdíly a maximalizují meziskupinové rozdíly (metakontrast)

Normativní shoda

používáme kategorie, jestliže se vnímaná realita shoduje s očekávaným obsahem daných kategorií

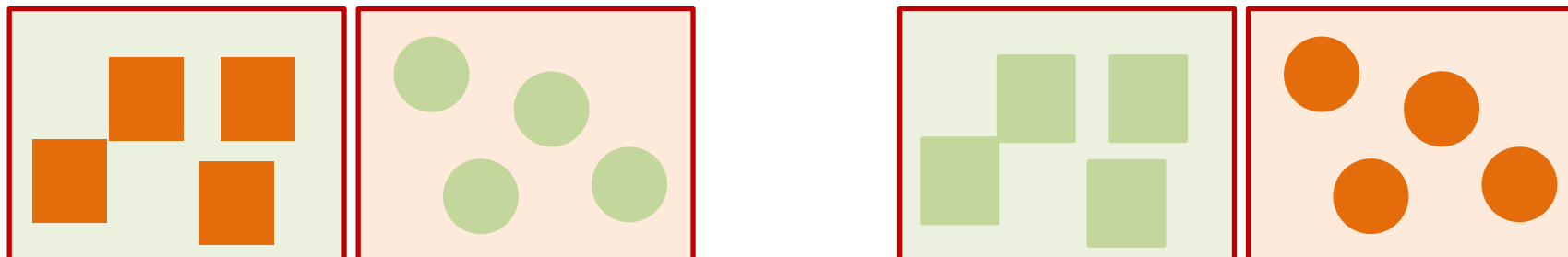

Normativní shoda

používáme kategorie, jestliže se vnímaná realita shoduje s očekávaným obsahem daných kategorií

má-li být pro nás určitá kategorizace výrazná, musejí být vnímané meziskupinové rozdíly nejen větší než vnitroskupinové rozdíly (komparativní shoda), ale musejí být i ve správném směru

Připravenost použít kategorii

používáme kategorie, které pro nás mají z dřívějšíka nějaký význam a důležitost (uplatňuje se zde například priming)

Optimal distinctiveness theory

- potřeba **odlišení** vs. potřeba **asimilace**
- sociální identifikace je nejsilnější u skupin, které dokáží obě potřeby smířit
- kontextuální závislost v tom
  - jak dokáží jednotlivé skupiny plnit danou funkci
  - jaká je síla obou potřeb

Důsledky a příklady využití

- předsudky a meziskupinová hostilita
- pojetí osobností
- vedení skupiny
- davové chování

Předsudky a meziskupinová hostilita

Odmítnutí myšlenky původu v ...

- individuálních vlastnostech a patologii
- iracionálních kognitivních mechanismech, které jsou čistě psychologické a nemají souvislost se sociální realitou

Předsudky a meziskupinová hostilita

- smysluplná (pochopitelná) reakce na určité vnímání sociální reality a souvisejících meziskupinových vztahů

Předsudky a meziskupinová hostilita

- smysluplná (pochopitelná) reakce na určité vnímání sociální reality a souvisejících meziskupinových vztahů
- jeden z možných projevů úsilí o pozitivní odlišnost vlastní skupiny

Předsudky a meziskupinová hostilita

- smysluplná (pochopitelná) reakce na určité vnímání sociální reality a souvisejících meziskupinových vztahů
- jeden z možných projevů úsilí o pozitivní odlišnost vlastní skupiny
- důraz na situační/kontextuální podmíněnost těchto jevů
  - optimismus ve vztahu k možnostem jejich změny
  - ale zároveň realismus s ohledem na jejich původ v reálných vztazích mezi skupinami

Pojetí osobnosti

- jestliže naše chování zrcadlí naši situačně aktivovanou (aktuálně výraznou) identitu, pak je otázka, nakolik má smysl uvažovat o stabilních vlastnostech, které determinují naše chování napříč situacemi

Pojetí osobnosti

- jestliže naše chování zrcadlí naši situačně aktivovanou (aktuálně výraznou) identitu, pak je otázka, nakolik má smysl uvažovat o stabilních vlastnostech, které determinují naše chování napříč situacemi
- empiricky pozorovaná individuální stabilita je často spíše stabilitou sebedefinic, danou stejností situací, ve kterých dochází k našim pozorováním

Vedení skupiny

- o tom, kdo nás ve skupině dokáže snáze přesvědčit či koho si zvolíme za vůdce naší skupiny, rozhoduje vnímaná schopnost ztělesňovat skupinové hodnoty a normy (být **prototypem**)

Vedení skupiny

- o tom, kdo nás ve skupině dokáže snáze přesvědčit či koho si zvolíme za vůdce naší skupiny, rozhoduje vnímaná schopnost ztělesňovat skupinové hodnoty a normy (být **prototypem**)
- vůdcovství úzce souvisí s prototypičností (pasivní i aktivní proces)

Vedení skupiny

- o tom, kdo nás ve skupině dokáže snáze přesvědčit či koho si zvolíme za vůdce naší skupiny, rozhoduje vnímaná schopnost ztělesňovat skupinové hodnoty a normy (být **prototypem**)
- vůdcovství úzce souvisí s prototypičností (pasivní i aktivní proces)
- vedení skupiny je nemožné, jestliže skupina nesdílí společnou sociální identitu

Vedení skupiny

- o tom, kdo nás ve skupině dokáže snáze přesvědčit či koho si zvolíme za vůdce naší skupiny, rozhoduje vnímaná schopnost ztělesňovat skupinové hodnoty a normy (být **prototypem**)
- vůdcovství úzce souvisí s prototypičností (pasivní i aktivní proces)
- vedení skupiny je nemožné, jestliže skupina nesdílí společnou sociální identitu
- skupinový prototyp se liší napříč různými srovnávacími kontexty, a proto neexistuje profil optimálního vůdce

Davové chování

(ESIM – John Drury & Steven Reicher)

- davové není výsledkem iracionálního regresu a deindividuace

Davové chování

(ESIM – John Drury & Steven Reicher)

- davové není výsledkem iracionálního regresu a deindividuace
- jedná se o skupinové chování, které vyjadřuje přesvědčení, hodnoty a normy plynoucí ze sdílené sociální identity

Davové chování

(ESIM – John Drury & Steven Reicher)

- davové není výsledkem iracionálního regresu a deindividuace
- jedná se o skupinové chování, které vyjadřuje přesvědčení, hodnoty a normy plynoucí ze sdílené sociální identity
- davové situace obvykle mají svou historii, během které dochází k reaktivnímu a proaktivnímu přenastavování sociálních identit ve vztahu k ostatním skupinám

Davové chování

(ESIM – John Drury & Steven Reicher)

- davové není výsledkem iracionálního regresu a deindividuace
- jedná se o skupinové chování, které vyjadřuje přesvědčení, hodnoty a normy plynoucí ze sdílené sociální identity
- davové situace obvykle mají svou historii, během které dochází k reaktivnímu a proaktivnímu přenastavování sociálních identit ve vztahu k ostatním skupinám
- důraz na různost a proměnlivost davů a davových situací